

AİLE TERAPİSİ - TARİHÇESİ FAMILY THERAPY - A BRIEF HISTORY

Dr. Bülent ERDOĞAN*, Rebia ERDOĞAN**

ÖZET: Bu yazıda aile terapisi (AT)'nin ortaya çıkışı, tarihçesi tanıtılmaktadır.

SUMMARY: The authors try to give a brief outline of the foundation period of family therapy in this article.

Ülkemizde adından son yıllarda söz edilen aile terapisi (AT) Amerika Birleşik Devletleri'nde 1950'li yılların başlangıcında birbirinden bağımsız ve o dönem için habersiz bir grup araştırmacı ve klinisyenin çalışmaları ile ortaya çıkan, filizlenen bir psikoterapi türüdür.

Bugünkü anlamıyla AT'nin 1950'li yılların başlangıcında ortaya çıktığını söylerken her "yeni"de olduğu gibi AT'nin de gerisinde çekirdek düşünceler, gözlemler ve uygulamalar bulunduğu görmezden gelemeyiz. Örneğin Alfred Adler ve Carl Jung, Freud'u bireyin ruh sağlığında erken dönem aile içi ilişkilerin önemini vurgularken sosyal faktörlerin önemini azımsamakla eleştirmişlerdir.

Adler'in insanın cinsel dürtüden ziyade yeterlilik ve dahası iktidar elde etme duyguları ile motive olduğunu, bu bağlamdaki seçeneklerden birinin hastalık ve dolayısıyla bir anlamda maluliyet ile çevrenin manipülasyonu, diğerinin de iktidar elde etmek için çevre ile daha açık bir kavgaya girmek olduğunu ileri sürmüştür.

Watzlawick, Beavin ve Jackson (1967) Adler'in ilk seçenek olarak ileri sürdüğü kavramı "meta-complementary" strateji olarak isimlendirdiler. Bunun yanı sıra, Adler'in aile içindeki iktidar kavgasından söz ederken bireysel patolojiyi aile içi çatışmanın bir yan ürünü olarak değerlendiren aile terapistlerine öncülük ettiğini de söyleyebiliriz.

Öte yandan Jung (1910) "Ana-baba arasındaki maskelenmiş ayrıklık (discordance), regrese edilmiş gizli istekler, gizli kaygılar bir araya gelerek bireyde belirli bir afektif hal oluşturur ve bu hal ağır ağır ve bilinç dışında, çocuğun zihnine yerleşir. Böylece çocukta da dış uyaranlar karşısında ebeveyninkine benzer tepkiler ortaya çıkar" derken, ailenin çocuk üzerindeki etkisini daha somut bir tarzda kavramlaştırıyordu.

Rank daha 1920'lerde terapi seansları sırasında yaşanılanların aktarılandan çok daha önemli

olduğunu vurgularken günümüz AT tekniklerinin temel kavramlarına işaret ediyordu.

Öte yandan Jung'un persona (veya mask) kavramı, Mead (1934) ve Cooley'nin (1909) gözlemleri, Fromm'un (1941) insanın hem güzel hem çirkin eğilimlerinin sadece biyolojik ve sabit bir determinantla ortaya çıkmayıp toplum süreçlerinin ürünleri olduğunu ileri sürmesinin etkisiyle bireysel patoloji için kerameti kendinden menkul bir hal olmadığı görüşü yaygınlık kazandı.

Bu dönemde altı çizilerek belirtilmesi gereken bir Sullivan'ın şizofrenik hastanın ailesi ile birlikte ele alındığında son derece olumlu sonuçları ulaşılabileceğini göstermesidir. Nitekim AT'nin öncü kuramcı ve uygulayıcılarından Bowen ve Jackson, başlangıç dönemlerinde, şizofrenik hastanın tedavisinde Sullivan'ın yaklaşımını benimsemişlerdir.

Fromm Reichmann (1950), Horney (1937) ve Thompson'un (1951) çalışmaları bu hastanın davranışıyla aile içi yaşantılar ve etkileşimler arasındaki ilişkinin daha kapsamlı olarak anlaşılmasını sağlamıştır.

AT'ne yukarıda kısmen özetlemeye çalıştığımız psikiyatri kaynaklı katkıların yanı sıra sosyal çalışma alanından da oldukça önemli katkılar gelmiştir. Dahası ailenin önemi bu alanda bir o kadar da erkence ortaya konulmuştur. Gönüllü yardım anlayışının ileri eğitim gerektiren bir modelle dönüşümünde rol alan öncülerden biri olan Zilpha D. Smith daha 1890'da meslektaşlarına hitaben şöyle diyordu:

"Çocuğunuz aile ilişkilerinden mahrum, fakat defektif insanlarla uğraşıyorsunuz. Biz, aileyi bir bütün olarak ele alıyoruz, genellikle bütünü korumaya çalışıyoruz ama kimi zaman aileyi alt birimlere ayırıp sizin sorumluluğunuzun teslim ediyoruz."

Ancak aileyi bir bütün olarak ele alma konusunda en önemli katkının bu mesleğin değerli üyeleri tarafından yapıldığını belirtmek gerekir.

* Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, III. Psikiyatri Birimi Başasıstanı

** Serbest Sosyal Hizmet Uzmanı

cülerinden Mary Richmond'a ait olduğu kanısındayız. 1908'de yayımladığı "A Real Story of a Real Family" isimli kitabı —Richmond'un dokuz yıl süreyle izlediği dört çocuk ve dul bir anneden oluşan ailenin case recordu— dönemin sosyal çalışmacıları için yeni bir kılavuz olmuştur. Öte yandan Amerikan Ortopsikiyatri Derneği'nin 1930'lardaki —şimdi baktığımız zaman öncülüğü su götürmez— çalışmalarına ilişkin, John Spiegel ve Norman Bell'in (1959), "Amerikan Ortopsikiyatri Derneği'nin bu paneline katılan bir psikiyatrist, bir sosyal çalışmacı ve bir klinik psikoloğun çocuklarda davranış ve kişilik problemlerin tartışırken sosyal çalışmacı Charlotte Towle'in, 'Ailenin hiçbir üyesini, diğer üyeleri ve genel olarak aileyi etkilemeden tedavi edemeyiz. Bazı durumlarda ailenin tümünü ele almak gerekir. Şu veya bu üye üzerinde durmak veya tedaviyi belirli bir üye de yoğunlaştırmak rastgele bir seçim olamaz' demıştır" diyerek, katkının önemini vurguladıklarını görüyoruz.

Guerin (1976) ve Kaslow (1979) sosyal çalışmacıların AT'ne katkılarının bildirilenden daha fazla olduğunu ifade etmektedirler.

AT'nin kendi tarihçesini anlatırken akla gelen ilk yayımlar:

1) Freud'un Ödip kompleksi ve bununla ilgili düşüncelerini aktardığı yazılar,

2) Flugel'in (1921) 'The Psychoanalytic Study of the Family' isimli kitabı, ki burada çeşitli aile üyelerinin bireysel analizinden söz edilmektedir.

3) Moreno'nun (1934, 1940, 1952) 1930—1940'larda evli çiftler ve ailenin diğer üyelerinden oluşan gruplarla yaptığı psikodrama uygulamaları ile ilgili yayımları,

4) Ackerman'ın 1938'de yayımlanan 'The Unity of the Family' başlıklı makalesi ve

5) Richardson'ın (1954) 'Patients Have Families' isimli kitabıdır.

AT'nin kuruluş dönemi 1952-1961 olarak tarihlendirilmektedir. 1952'de birbirinden habersiz bir grup araştırmacı 1960'ların başında bir araya gelerek görüşüleri ve yayım hayatına 1962'de başlayan Family Process bu toplantıda doğdu. Bu dönemde ve pek tabii daha sonrayı etkileyen belli başlı aile terapistlerinin başında John Bell ve John Bowlby gelir. Bu ikilinin birbirlerinden haberdar olmaları ise bir bakıma tesadüfidir.

1951 Ağustos ayında Tavistock Kliniği'nin başhekimisi olan Dr. John Sutherland evinde ağırladığı Dr. John Bell'e kendi kliniğinde bir psikiyatristin (Bowlby) hastanın ailesini de gördüğünü söyler ve konuşma, kadim İngiliz çayı ile kesilir. Bell'in daha sonra şöyle söylediğini görüyoruz:

"Bu konuşmadan Bowlby'nin hastayı ailesi ile birlikte gördüğü izlenimini edinmiştim, oysa o ailenin her üyesini ayrı ayrı görüyormuş ama o anda bunu bilmiyordum ve fikir çok cazip geldi ve hemen denemeye başladım, sonuç çok başarılı oldu."

Başka bir öncü Nathan W. Ackerman'dır. Halen Ackerman'ın adını taşıyan ve AT eğitiminde, gerek ABD, gerek Avrupa'da söz sahibi ve saygın bir AT enstitüsü vardır.

Ayrıca Christian F. Middlefort, Theodore Lidz, Lyman L. Wynne, Murray Bowen ve Carl A. Whitteker AT'de önemli yere sahip kuramcılardır.

Ackerman savaş öncesi ve sonrasında işsiz kalan işçilerin ailelerinde aile yapısının dramatik bir şekilde değişmesi ve müteakip çatışmaları, rol değişimleri, statü ve prestij kayıplarını gözlemiş olmasının kendisi için "aile"nin önemini kavrama ve kendi gelişmesi ve eğitimi açısından önemli kilometre taşlarından biri olduğunu belirtir. 1955'te Amerikan Ortopsikiyatri Derneği toplantılarında ilk "Aile" oturumlarını başlatan Ackerman 1960'ta, ölümünden sonra kendi adını taşıyacak olan Aile Enstitüsü'nü kurmuştur.

Aile terapisinin kuruluş döneminde sözsahibi olan başka bir grup ise etkinliğini halen bir eğitim ve uygulama merkezi olarak sürdüren Palo Alto grubudur. Palo Alto grubunun kurucuları Gregory Bateson, Jay Haley, John Weakland, Don D. Jackson ve Virginia Satir'dir. Bu grubun üyelerini özetle tanıtmaya çalışacağız.

Gregory Bateson, Güney Pasifik'te çalışmalar yapan, hayvan dünyasının sosyal sistemlerini araştıran, mantık tipleri ile uğraşan bir antropolog ve felsefeci iken Jay Haley ve John Weakland ile karşılaştı. Haley iletişimci, Weakland kimya mühendisi olup özellikle Çinli ailelerle ilgilenmeye başlayan bir antropologdur.

Haley'in ünlü hipnoterapist Milton Erickson ile karşılaşması daha sonra kopmayacak bir bilimsel ortaklığa dönüşür ve bu ortaklık ile daha sonra Palo Alto'nun alameti farikası sayılan paradoksal yaklaşımın temeli atılmış olur. Grubun maddi desteğini sağlayan Rockefeller bursu 1954'te kesilir. Grup daralan ekonomik imkanları daha verimli kullanmak amacı ile paradoksal mesajların şizofrenideki rolünü araştırmak üzere bir proje hazırladı. Bu proje çerçevesinde o sırada Maryland'de çalışan psikiyatrist Don Jackson'ı çağırıldı. Jackson psikiyatrik problemlerin kişiler-arası yönleri üzerinde duran Sullivan'dan etkilendiği idi.

Bateson, Jackson, Haley ve Weakland 1956'da psikiyatri tarihinde en çok tartışılan makalelerden biri olan "Toward a Theory of Schizophrenia"yı yayınladılar. Bu makalede çocuklarda şizofreni gelişmesinin en önemli ailevi determinantı olan "double-bind" kavramı tartışılır.

Haley Amerikan Psikiyatri Derneği'nin 1957 kongresinde bu projeden söz ederken Bowen, Ackerman ve bazı başka araştırmacılar ile tanışır. Jackson 1959'da "conjoint" AT'ni gündeme getirip, bu tarzın aile üyelerini tek tek görmekten pek çok üstünlüğe sahip olduğunu öne süren bir makale yayınladı. Yine 1959'da günümüzde de

etkinliğini üst düzeyde sürdüren ve aynı zamanda öncü bir eğitim kurumu olan Mental Research Institute'u kurdu. Aynı yıl Bowen'la çalışmakta olan Virginia Satır Jackson'la tanışıp MRI'ya transfer oldu. Jackson 1961'de New York AT toplantısında Ackerman'a MRI ve Family Institute'nın ortak bir dergi çıkarımını önerdi ve Family Process'in temeli atılmış oldu.

Daha sonraki yıllarda MRI ve Family Institute bünyesinden bu yazının sınırları dışında kalan pek çok aile terapisti, AT uygulama ve eğitim kurumu ve dergi değişmiştir.

Bildiğimiz kadarıyla ülkemizdeki psikiyatri kliniklerinde henüz "aile anamnezi" çerçevesi dışında, aileye yönelik ve AT bağlamındaki uygulamalar yaygınlık kazanmamıştır. Bu konuda yapı-

lan çalışmalar kuşkusuz yeni tartışma ve uygulama boyutları kazandıracaktır.

Bir sonraki yazımızda AT'deki temel yaklaşımları üzerinde duracağız.

KAYNAKLAR

1. Hand book of Family Therapy, Gurman, Alan S ve Kniskern, David P., Brunner/Mazel 1981
2. CTP Harold I. Kaplan, Benjamin J. Sadock 1985
3. Guerin, P.J., Jr., Family therapy the first twenty five years. P.J. Guerin, Jr. (Ed.), Family Therapy Theory and practice'dan New York; Gardner, 1976